

mag. Gorazd Justinek

Javna Agencija RS za podjetništvo in tuje investicije

Izvleček

UDK: 338.246:339.923(4:262:497.4) Slovenija in EU sta v zadnjih desetletjih zapostavljali pomembnost Mediterana kot strateško in ekonomsko interesnega območja. Dejstvo je, da so trgi južnega Mediterana zaenkrat še dokaj rizični, vendar pa vzpostavitev evromediterranskega partnerstva in barcelonskega procesa to tveganje močno zmanjšuje. Osrednji cilj barcelonskega procesa je ustanovitev območja proste trgovine med državami EU in mediteranskimi državami partnericami do leta 2010. V tej luči smo analizirali vplive in učinke, ki bi jih ta proces lahko imel na gospodarstvo Slovenije z vidika trgovinskih tokov, tujih neposrednih investicij ter pretoka delovne sile.

Ključne besede: barcelonski proces, zunanja trgovina, TNI, prost pretok oseb

Abstract

UDC: 338.246:339.923(4:262:497.4) Slovenia as well as the EU have in recent years failed to pay sufficient attention to the Mediterranean as a strategically and economically important area of interest. It is true that markets of the Southern Mediterranean presently remain rather risky; however, this risk has been considerably lowered by the establishment of the Euro-Mediterranean Partnership (the Barcelona Process). The main objective of the Barcelona Process is the establishment of a free trade area between EU countries and Mediterranean Partners by 2010. In this regard we analyzed the impact of the implementation of this process on the economy of Slovenia from the point of view of foreign trade, foreign direct investments and free movement of persons.

Key words: Barcelona Process, foreign trade, FDI, free movement of persons

PREGLEDNI ZNANSTVENI ČLANKI • REVIEW PAPERS

UČINKI IMPLEMENTACIJE BARCELONSKEGA PROCESA NA SLOVENIJO Z VIDIKA ZUNANJE TRGOVINE, TNI IN PRETOKA DELOVNE SILE

The Impact of the Implementation of the Barcelona Process on Slovenia from the Point of View of Foreign Trade, FDI and Free Movement of Persons

1 Uvod

V prispevku se ukvarjamo z vprašanji gospodarskih vplivov in učinkov barcelonskega procesa in evromediterranskega partnerstva (EMP) na Slovenijo. Potencialna liberalizacija trgov in nastanek prostotrgovinskega območja med državami EU in preostalimi članicami EMP prinaša za celotno EU kot tudi za Slovenijo veliko sprememb. Na skupnem enotnem trgu bi se tako npr. pojavilo nekaj držav, ki premorejo zelo poceni vire, cenejšo delovno silo itd.

Prav tako je EU nekaj desetletij vodila zelo načrtno in intenzivno politiko do držav centralne in vzhodne Evrope, ki so leta 2004 postale tudi polnopravne članice EU. V tej luči so bile politike in intenzivnejši odnosi EU do držav Mediterana nekoliko zapostavljeni. Naraščanje napetosti med civilizacijami je samo še pripomoglo, da je EU več pozornosti namenila Mediteranu, saj gre za območje, kjer krščanstvo »Zahod« meji na islam »Vzhod« (Huntington 1998).

Trenutne trgovinske aktivnosti Slovenije z mediteranskimi državami nečlanicami EU (MDNČ) so zelo majhne. Dejstvo je, da so trgi južnega Mediterana zaenkrat še dokaj rizični,¹ vendar pa vzpostavitev evromediterranskega prostotrgovinskega območja (EMPTO) to tveganje močno zmanjšuje, saj bodo te države svoje sodne sisteme prilagodile standardom EU. Vzpostavitev barcelonskega procesa zato za Slovenijo pomeni priložnost in potencialno prinaša pozitivno vzpodbudo našemu gospodarstvu. Tako se našim podjetjem odpira nov dodatni trg, na katerem smo lahko zaradi bližine in poznavanja regije celo bolj konkurenčni kot nekatere države zahodne ali severne Evrope.

2 Evromediterransko partnerstvo in barcelonski proces

Barcelonski proces je posledica desetletij dolgega evropskega truda, da bi poglobili sodelovanje z državami na južnem delu Mediterana. Bolj načrtno sodelovanje se je začelo v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, in sicer na področju prostega trgovanja z nekaterimi industrijskimi proizvodi. Ker sodelovanje na tej ravni ni bilo zadovoljivo, je EU v devetdesetih letih prejšnjega stoletja začela pripravljati »novo mediteransko politiko«, ki se je dokončno oblikovala na barcelonski konferenci (27. in 28. novembra 1995). Sodelovalo je 27 delegacij (15 držav članic EU, Ciper, Malta, Turčija, Alžirija, Tunizija, Izrael, Jordanija, Libanon, Maroko, Palestinska oblast, Egipt in Sirija), ki so sprejele barcelonsko deklaracijo.

Barcelonska deklaracija je postavila tri skupine ciljev:

- Politično in varnostno partnerstvo, katerega namen je skrb za spoštovanje človekovih pravic in svoboščin ter reševanje sporov na miren način itd.
- V okviru ekonomskega in socialnega partnerstva hitrejši socialni in gospodarski razvoj. Glavni cilj tega partnerstva je ustanovitev območja proste trgovine do leta 2010 v skladu s smernicami Svetovne trgovinske organizacije (WTO).
- Namen kulturnega in socialnega partnerstva je povečati vzajemno poznavanje različnih kultur in civilizacij.

¹ Predvsem zaradi neurejenega in nefunkcionalnega sodnega sistema.

Podpisnice deklaracije so poudarile strateško pomembnost Mediterana ter željo po novi dimenziji odnosov, ki bo temeljila na naprednem sodelovanju in solidarnosti. Politična, ekonomska in socialna vprašanja z obeh strani Mediterana zahtevajo koordiniran odziv. Zaradi tega so bile podpisnice odločene ustanoviti multilateralno in trajno ogrodje za odnose v duhu partnerstva, kjer bo multilateralno ogrodje krepilo bilateralne odnose.

Namen EMP ni nadomestiti druge aktivnosti in pobude v regiji, pač pa naj bi prispevalo k njihovemu uspehu. Cilj, da mediteranski bazen postane območje dialoga, izmenjav in sodelovanja, ki zagotavlja mir, stabilnost in prosperiteto, zahteva okrepitev demokracije in spoštovanje človekovih pravic, trajnostni in uravnotežen ekonomski razvoj, ukrepe za boj proti revščini in pospeševanje boljšega razumevanja med kulturami. Eden izmed glavnih ciljev barcelonskega procesa je vzpostavitev območja proste trgovine do leta 2010. MDNČ so z EU sklenile sporazume o pridružitvi, ki določajo postopno zniževanje carinskih in necarinskih ovir v trgovini z industrijskimi izdelki. Za trgovino s kmetijskimi proizvodi pa je predvidena postopna liberalizacija z zagotavljanjem recipročnega preferencialnega dostopa do trgov pogodbenc.

Glavni finančni instrument za realizacijo EMP je t. i. program MEDA, ki daje tehnično in finančno podporo za uresničitev reforme ekonomskih in socialnih struktur v mediteranskih državah. Program MEDA je zagotovil finančno podporo v obdobju 1995–1999, trenutno pa je v veljavi MEDA II (2000–2006).

3 Učinki na zunanjo trgovino

Tabela 1 prikazuje deleže trgovine MDNČ in deleže trgovine novih držav članic v svetovni in evropski trgovini. Trgovino v prikazani tabeli razumemo kot vsoto uvoza in izvoza, tj. $(X + M)$.

Če v tabeli 1 predhodno pogledamo izračunane deleže pri MDNČ ter deleže novih držav članic EU, lahko zasledimo, da sta deleža obeh regij, gledano v svetovnem, globalnem smislu, dokaj podobna. Obe regiji predstavljata v opazovanih letih približno dva odstotka svetovne trgovine, čeprav je pri novih državah članicah EU moč zaslediti hitreje naraščajoči trend. To pomeni, da so nove države članice EU v opazovanem obdobju pridobile dober odstotek v svetovni trgovini, medtem ko so MDNČ pridobile le slabo tretjino odstotka.

Kar zadeva delež trgovine v okviru EU-15, pa je bil ta v letu 1995 pri novih državah članicah EU samo dober odstotek večji (7,5 odstotka) kot v MDNČ (6,4 odstotka). Zanimivo je, da je delež trgovine v opazovanem obdobju v MDNČ stagniral ali ostal na enaki ravni. Na drugi strani pa je trgovina med novimi državami članicami in EU-15 iz leta v leto močno rasla in se tako v letu 2003 povzpela na skoraj 12

odstotkov (v letu 1995 samo 7,5 odstotka). To pomeni, da so nove države članice EU v opazovanem obdobju močno povečale svojo vlogo in delež v trgovini EU-15, saj se je ta skoraj podvojil. Na drugi strani pa je delež trgovine MDNČ z EU-15 ostal na enaki ravni. Slednje govori o dejstvu, da so nove države članice izkoristile svoj položaj v času pristopa k EU in v tem obdobju znatno povečale svoj pomen, kar zadeva trgovino z EU-15. Da bomo lahko proučili učinke, ki bi jih lahko imela vzpostavitev barcelonskega procesa za Slovenijo, bomo v nadaljevanju podrobno analizirali trgovino med obravnavanimi regijami.

3.1 Trgovinska intenziteta med mediteranskimi državami in državami EU

V tej točki bomo poizkušali analizirati obstoječo evromediteransko (EM) trgovino. Začeli bomo z geografsko komponento in raziskali, katere države v regiji največ trgujejo med seboj. Zato bomo izračunali indekse trgovinske intenzitete. Pričujoči indeksi izražajo stopnjo intenzitete trgovine med opazovanimi državami. Na osnovi le-teh bomo lažje razumeli usmerjenost in umeščenost trgovine v EM regiji, kar nam bo v pomoč pri analizi vpliva učinkov vzpostavitve prostotrgovinskega območja.

Indeks z vrednostjo ena predpostavlja, da so izvozni/ uvozni trgovinski tokovi z državo, na katero se nanaša, enaki njihovi proporcionalni teži v celotni mednarodni trgovini. Večji/nizji indeks označuje tokove večje/nizje trgovine, kot je participacija države v celotni svetovni trgovini. Če je izračunani indeks večji od ena, pomeni, da obravnavana država intenzivneje trguje s primerjano državo, kot je njena proporcionalna teža v svetovni trgovini. V praksi to pomeni, da je v tem primeru država močnejše trgovinsko navezana na primerjano, obravnavano državo. Če je indeks vrednosti manjši od ena, lahko sklepamo o ravno nasprotnem pojavu.

$$IRII = \frac{\left[\frac{X_{ij}}{X_i} \right]}{\left[\frac{M_j}{W} \right]} \quad IRUI = \frac{\left[\frac{M_{ij}}{M_i} \right]}{\left[\frac{X_j}{W} \right]}$$

Pri čemer je:

IRII – indeks relativne izvozne intenzitete
IRUI – indeks relativne uvozne intenzitete

X_{ij} – izvoz države (i) v državo (j)
 X_i – celotni izvoz države (i)
 X_j – celotni izvoz države (j)
 M_{ij} – uvoz države (i) iz države (j)
 M_j – celotni uvoz države (j)
 M_i – celotni uvoz države (i)
W – celotna mednarodna trgovina

Tabela 1: Delež trgovine MDNČ in delež trgovine novih držav članic EU v svetovni in evropski trgovini $(X + M)$ v %

	1995	2000	2003
Delež trgovine MDNČ v svetovni trgovini	1,8	1,9	2,1
Delež trgovine novih držav članic EU v svetovni trgovini	1,7	2,1	2,8
Delež trgovine MDNČ v trgovini EU-15	6,4	6,7	6,4
Delež trgovine novih držav članic EU v trgovini EU-15	7,5	9,5	11,9

Vir: Femise (2005, 30).

Kot je razvidno iz izračunov v tabeli 2, je trgovanje v prostoru EM, z nekaterimi izjemami, zelo intenzivno. Večina indeksov je namreč večjih od ena. Izvoz MDNČ v EU-15 je veliko bolj intenziven kot uvoz MDNČ iz EU-15. Države Magreba in Turčije veliko več trgujejo z EU kot npr. Egipt. Dežele Magreba trgujejo zelo intenzivno z mediteranskimi državami EU. Nemčija je izrednega pomena za izvoz MDNČ. Kljub vsemu je moč opaziti veliko različnih vzorcev trgovanja med državami, prikazanimi v zgornji tabeli, ki smo jih natančneje razdelali v nadaljevanju.

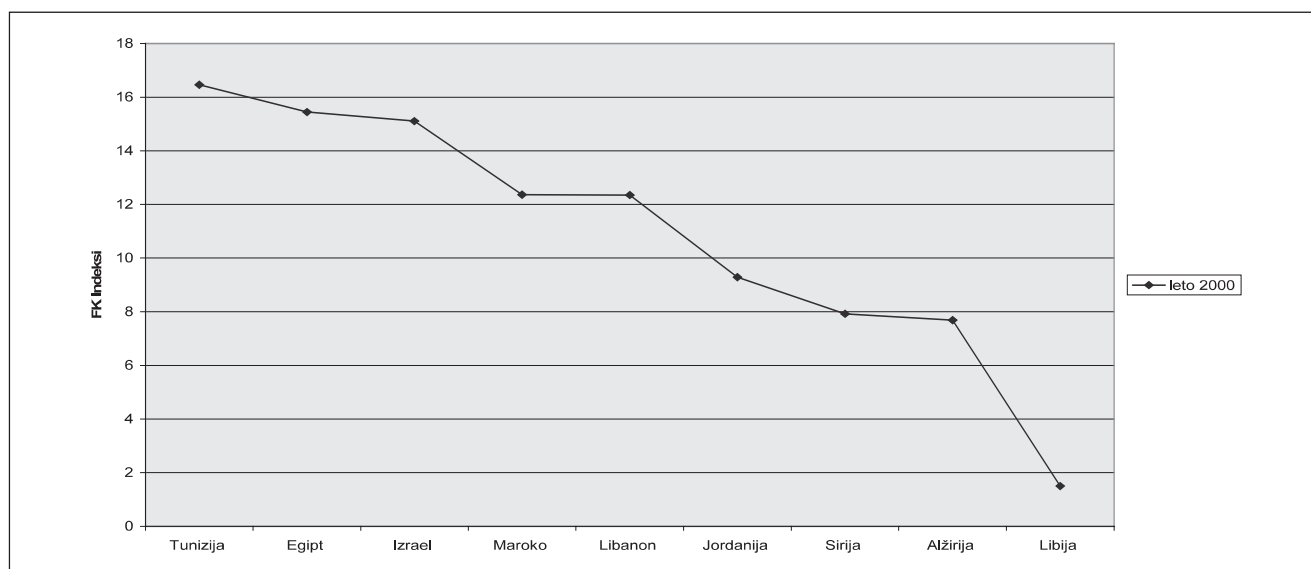
Tabela 2: Indeksi trgovinske intenzitete nekaterih mediteranskih držav v letu 2000

	INTENZITETA IZVOZA	INTENZITETA UVOZA
MAROKO		
EU-15	3,24	2,16
ŠPANIJA	6,74	6,46
FRANCIJA	12,41	7,71
ITALIJA	2,04	1,70
NEMČIJA	12,38	0,75
TUNIZIJA		
EU-15	2,09	1,91
ŠPANIJA	1,49	2,32
FRANCIJA	5,23	5,01
ITALIJA	5,13	4,38
NEMČIJA	19,38	1,44
EGIPT		
EU-15	1,45	0,95
ŠPANIJA	0,79	0,93
FRANCIJA	1,81	1,45
ITALIJA	3,80	1,64
NEMČIJA	6,29	0,87
TURČIJA		
EU-15	1,42	1,33
ŠPANIJA	0,88	1,43
FRANCIJA	1,36	1,30
ITALIJA	1,60	2,02
NEMČIJA	26,14	1,71

Vir: Lastni izračuni, UN COMTRADE, CIA World Fact Book ter Eurostat.

Maroko je država, ki z EU-15 trguje precej intenzivno, tako na uvozni kot izvozni strani. Francija in Nemčija sta

Slika 1: Indeksi FK izvozne podobnosti med Slovenijo in MDNČ

Vir: Lastni izračuni, UN COMTRADE in OECD.

poglavitni partnerici maroškega izvoza, vendar pa sta Španija in Francija najintenzivnejši izvoznici v Maroko. Maroko je frankofonska država, zato je razumljivo, da je na prvem mestu, tako na strani uvoza kot izvoza, Francija. Tunizija zelo intenzivno trguje s Francijo in Italijo. Ravno tako je izvoz v Nemčijo zelo intenziven. Tudi Tunizija je močno zgodovinsko navezana na Francijo, kar rezultira v podatek na uvozni strani. Na izvozni strani pa je na prvem mestu Nemčija. Egipt ima nekoliko manj intenzivno trgovino z EU-15 kot predhodno obravnavani državi. Njegova trgovina je v EU-15 osredotočena na nemški trg. Francoski in italijanski trg sta tudi za Egipt zelo pomembna, vendar v veliko manjši meri kot za preostale MDNČ. Turčija veliko intenzivneje trguje z EU kot Egipt, vendar manj intenzivno kot dežele Magreba. Zopet je nemški trg osrednja destinacija turškega izvoza v EU, medtem ko je trgovanje z drugimi mediteranskimi državami EU manj intenzivno, kot je bilo to moč zaslediti pri državah Magreba.

Iz podatkov v tabeli 2 še lahko zaključimo, da je Nemčija ena izmed največjih uvoznic iz teh držav. Če k slednjemu prištejemo še dejstvo, da je Nemčija tudi za Slovenijo temeljno in največje izvozno tržišče, lahko utemeljeno pričakujemo določeno skrb pred EMPTO. Slednje velja seveda samo ob predpostavki, da MDNČ na nemški trg izvažajo enake dobrine kot Slovenija.

3.2 Izvozna podobnost mediteranskih držav nečlanic EU in novih članic EU

Da bi lahko natančneje analizirali trgovinske toke in razjasnili vprašanja, ali bi lahko izvoz iz MDNČ v primeru vzpostavitve EMPTO ogrožal izvoz Slovenije v EU-15, smo izračunali Finger-Kreininove indekse. S slednjimi smo natančno določili izvozno podobnost med MDNČ in Slovenijo. Indeks z vrednostjo 100 predstavlja popolno prekrivanje izvoza med opazovanima državama, medtem ko pomeni indeks z vrednostjo 0 ravno nasprotno.

$$FKI = \sum \min(X_{iac}, X_{ibc}) * 100$$

X_{iac} – delež izvoza blaga (i) v državo (c) iz države (a),

X_{ibc} – delež izvoza blaga (i) v državo (c) iz države (b).

Najvišji indeks izvozne podobnosti pri Sloveniji je izračunan s Tunizijo, in sicer znaša vrednost slednjega dobrih 16. To pomeni, da je podobnost izvoza Slovenije v EU-15 z »najbolj izvozno primerljivo državo MDNČ« še veliko manjša, kot je to v primeru drugih novih držav članic EU,² kjer najvišji indeksi FK dosegajo vrednosti okoli 20. Za Slovenijo torej velja, da je njen izvoz v EU-15 skoraj popolnoma drugačen, kot je izvoz MDNČ. Tuniziji po podobnosti izvoza v EU-15 sledita Egipt in Izrael, z vrednostjo indeksov FK okoli 15. Z vsemi drugimi MDNČ pa je rezultat bistveno manjši, in sicer pod 15 ali 10. Slednje dodatno potrjuje tezo, da sta strukturi izvoza Slovenije ter MDNČ skoraj v celoti drugačni.

Bojazen, da bi izvoz iz MDNČ, ob vzpostavitvi EMPTO, predstavljal večje težave izvozu iz Slovenije, je torej vsaj na srednji rok odveč. Iz naših ugotovitev je namreč razvidno, da je izvoz iz MDNČ v EU-15 drugačen, kot je iz večine novih članic EU, še zlasti Slovenije, ki je izmed vseh novih držav članic po podobnosti izvoza z MDNČ v EU-15 na predzadnjem mestu.³

4 Učinki na usmeritve tokov tujih neposrednih investicij

Tuje neposredne investicije postajajo v obdobju informacijske revolucije in globalizacije vse pomembnejši dejavnik sodobne ekonomije. Razlogi za to so očitni. Nižji transportni in informacijski stroški ter spremljajoč eksponenten tehnološki razvoj intenzivno spreminjajo tradicionalne ekonomije v vse bolj homogeno svetovno gospodarstvo, z vedno manjšim številom »klasičnih« meja.

Če sedaj pogledamo razmerje med deležem države v svetovnem toku vhodnih TNI in njenim deležem BDP v svetu, ki ga ponazarja indeks učinkovitosti TNI, lahko ugotovimo, da se med MDNČ najvišje uvršča Maroko, in sicer na 32. mestu na svetu. Sledita mu Tunizija in Izrael na 58. in 60. mestu. Slednje govori o slabem »izkoristku« ali o nizkem pritoku TNI v te države ter posledično o nizki korelaciji z rastjo BDP.

² Najvišji indeksi FK med MDNČ in drugimi novimi državami članicami EU znašajo samo dobrih 20. Slednje lahko podkrepimo še z dodatno ugotovitvijo, da ta najvišji indeks FK po večini velja za Tunizijo (Ciper – Jordanija 22,2; Češka – Tunizija 20,3; Estonija – Tunizija 18,3; Madžarska – Tunizija 22,0; Latvija – Egipt 19,3; Litva – Tunizija 23,9; Malta – Izrael 12,5; Poljska – Tunizija 20,5; Slovaška – Tunizija 25,6), medtem ko so vsi nadaljnji indeksi s preostalimi MDNČ še znatno nižji, saj po večini ne presegajo 10 (Justinek 2005a, 46).

³ Izmed vseh novih držav članic ima z MDNČ najmanj podoben izvoz v EU-15 Malta, na drugem mestu pa ji sledi Slovenija (ibid. 47).

Tabela 3: Mesto MDNČ v svetu glede na indeks učinkovitosti TNI⁴

	DZ	EG	IL	JO	LB	MA	SY	TN	TR
	91	123	60	84	90	32	121	58	110

Vir: Femise (2005, 102).

Tabela 4: Mesto novih držav članic EU v svetu glede na indeks učinkovitosti TNI

	CZ	EE	HU	LV	LI	PO	RO	SK	SI
	13	10	33	41	55	68	62	12	53

Vir: Femise (2005, 102).

Kar zadeva indekse učinkovitosti TNI se skoraj vse nove države članice EU uvrščajo precej pred MDNČ. Najvišje uvrščena je Estonija, in sicer na 10. mestu, nato Slovaška na 12. in Češka na 13. mestu. Zanimiva je opazka, da je Poljska, kot ena največjih prejemnic TNI, v razmerju z rastjo BDP šele na 68. mestu, kar pomeni nekje med Izraelom in Jordanijo. Tudi Slovenija je šele na 53. mestu in je s tem le za las prehitela Maroko. Za njo sta od novih držav članic ostali samo še Poljska in Litva.

Če v tabeli 5 pogledamo izračunane deleže tokov TNI iz EU-15 kot odstotek tokov TNI usmerjenih izven EU, lahko ugotovimo, da so se TNI v MDNČ v opazovanem obdobju povečale skoraj za štirikrat. TNI v države nove članice EU so se v istem obdobju prepolovile.

Pri Egiptu in Maroku smo v opazovanem obdobju zasledili rast deležev TNI. Pri Izraelu so v enakem obdobju TNI iz EU-15 upadle. Pri Turčiji lahko razberemo upad deležev TNI do leta 1999, potem pa je sledila rast.

Kar zadeva Slovenijo lahko ugotovimo, da se je delež zlasti v zadnjih letih povečal. Vse od leta 2000 dalje namreč beležimo rast vhodnih TNI. V letu 2003 je bil tako delež kar 6-krat večji, kot je bil v letu 1995.

Očitno pa se je zmanjšalo investiranje v nekaterih novih članicah EU. Slednje je razumljivo, saj so države, kot npr. Poljska in Madžarska opravile privatizacijo v nekaj letih po razglasitvi samostojnosti in je zato večina investicij v te države že pritekla. Posledično je to tudi predstavljalo velika vlaganja tujcev v ti dve državi. Po drugi strani pa je Slovenija ostala za TNI bolj zaprta, oziroma se je lotila t. i. postopne privatizacije. Tako je ostal velik delež podjetij v rokah (neposredno ali posredno) države.

Zgornja tabela skratka potrjuje našo tezo, da Slovenija ne bo utrpela zmanjšanja vlaganja investitorjev iz EU na račun MDNČ, ko bo stekel barcelonski proces. Izračuni so nam pokazali, da so se TNI iz EU-15 v zadnjih desetih letih povečevale tako v MDNČ kot tudi v Slovenijo. Torej ni mogoče trditi, da bi EU zaradi svoje širitve več investirala v

⁴ Indeks učinkovitosti TNI predstavlja razmerje med deležem države v svetovnem toku vhodnih TNI in deležem njenega BDP v svetu.

Tabela 5: Delež tokov TNI iz EU-15 izven EU (ekstra EU, v %)

	EG	IL	MA	TR	MAG	MAŠ	MDNČ ⁵	10 NČ	NAFTA	Izven EU-15	SI
1995	0,15	0,19	0,05	0,56	0,16	0,27	0,43	9,1	57,3	100	0,18
1996	0,09	0,29	0,22	0,59	0,29	0,12	0,41	7,66	39,8	100	0,22
1997	0,07	0,09	0,43	0,39	0,61	0,21	0,82	5,71	48,8	100	0,16
1998	0,11	0,06	0,03	0,31	0,16	0,17	0,32	2,81	41,1	100	0,11
1999	0,12	-0,07	0,02	0,29	-0,04	0,14	0,13	3,88	61,6	100	0,07
2000	0,31	0,15	0,05	0,33	0,21	0,53	0,74	3,48	52,3	100	0,02
2001	0,16	-0,11	0,07	0,99	0,25	0,19	0,45	6,23	49,8	100	0,05
2002	1,01	0,05	0,31	0,74	0,53	1,31	1,84	4,45	-2,29	100	0,28
2003	0,72	0,05	1,22	0,69	1,04	0,94	1,98	4,39	43,7	100	1,21

Vir: Lastni izračuni in Femise (2005, 102).

nove članice in zaradi tega manj v MDNČ. Še več, v opazovanem obdobju so vhodne TNI iz EU-15 porasle tako v Sloveniji kot v MDNČ. Slovenija in MDNČ se torej z vidika sprejemanju TNI iz EU-15 ne izključujeta oziroma ne gre za obratno sorazmerno odvisnost. Zatorej lahko upravičeno predvidevamo, da tudi v nasprotnem primeru, ko bo vzpostavljeno EMP, Slovenija ne bo utrpela zmanjšanja priliva TNI iz EU-15 zaradi morebitnega povečanega investiranja v MDNČ kot nove prioritete regije.

5 Učinki na migracije delovne sile

Migracije so pogost predmet politične retorike v Evropi, znotraj katere sta se oblikovali dve struji. Prva obravnava migracije v Evropo kot grožnjo za družbeno varnost, druga vidi migracije kot priložnost za poceni delovno silo. Med glavne razloge za migracije iz južno- in vzhodnomediterranskih držav v države EU sodijo predvsem visoke stopnje populacijske rasti in večinsko mlada demografska struktura, šibkost delovnega trga in velika rast aktivne populacije ter razlike v dohodkih in življenjskem standardu med severno in južno obalo Mediterana.

Dejstvo je, da imajo države EU težave zaradi staranja prebivalstva. V teh državah primanjkuje delovne sile, vzdrževanih ljudi pa je vse več,⁶ situacija v MDNČ pa je skoraj obrnjena. Mladega in aktivnega prebivalstva je veliko, razmerje med slednjim in vzdrževanim delom prebivalstva pa je precej nižje kot v EU. Če k tem prištejemo še dejstvo, da je brezposelnost v MDNČ skoraj dvakratna glede na brezposelnost v EU in da je razlika v zaslužkih nekajkratna, je upravičeno pričakovati, da bi se lahko ob liberalizaciji trga delovne sile povečale migracije z juga proti severu. Če se bi povečale migracije iz MDNČ, to ne pomeni nujno, da na račun migrantov iz novih držav članic EU in obratno. Tovrstno sklepanje bi bilo upravičeno samo v primeru, ko bi bili človeški viri v novih državah članicah EU in MDNČ enaki ter bi oboji tekmovali za enaka delovna mesta.

Tabela 6: Število migracij na 1000 prebivalcev, leto 2003

Država Leto	DZ	EG	JO	MA	PS	TN	CZ	EE	LV	HU	MT	PO	SI
2003	-0,39	-0,22	6,59	-0,98	1,6	-0,57	0,97	-3,16	-2,23	0,86	2,07	-0,49	1,12

Vir: CIA, The World Factbook (2004).

⁵ MDNČ brez Izraela in Turčije.

⁶ Povzeto po Justinek (2005).

5.1 Stopnja migracij delovne sile

Vrednosti v tabeli 6 prikazujejo število migracij za leto 2003 na 1000 prebivalcev. Negativni predznak predstavlja emigracije ali odhajanje domače delovne sile v tujino, medtem ko pozitivni predznak pomeni ravno obratno. Iz tabele je moč izpeljati zanimivo ugotovitev, da je za večino MDNČ (razen Izraela, Palestinske oblasti in Jordanije) značilna večja emigracija kot imigracija.

Kar zadeva nove članice EU je večja emigracija značilna za baltske države in Poljsko. V primeru prvih, je slednje zaradi navezanosti na razvite skandinavske države tudi razumljivo. Poljski emigranti pa večino zaposlitev najdejo v sosednji Nemčiji, Avstriji, ter po širitvi EU in liberalizaciji pretoka delovne sile med novimi članicami EU tudi v Sloveniji, kjer so zaslužki znatno večji, kot pri njih doma. Za Slovenijo je značilno, da se v državo priseli več ljudi kot odseli. Tabela še prikazuje tiste države, za katere so migracije posebnega pomena. Med MDNČ je tako na prvem mestu Jordanija, med novimi članicami pa Estonija.

5.2 Ekonomska analiza migracij

Če želimo oceniti migracije delovne sile iz MDNČ in novih držav članic v EU-15, je treba opraviti tudi raziskavo motiviranosti migrantov. Slednja namreč variira od politične, etnične, gospodarske do kulturne komponente. Z vidika ekonomske teorije predstavlja izboljšanje ekonomskih pogojev poglavitni dejavnik za migracije.

V tabeli 7 lahko zasledimo, da je stopnja brezposelnosti v MDNČ v povprečju precej višja kot v mediteranskih državah EU, ki pa so že tako same na vrhu lestvice brezposelnosti v EU. Izstopa predvsem Alžirija s skoraj 30-odstotno brezposelnostjo, tako pri moških kot ženskah. Zopet se izpostavi dejstvo, da je velik delež brezposelnih predvsem mladih oseb, starih manj kot 25 let, kar samo potrjuje naša predhodna sklepanja in ugotovitve, da bodo ti mladi

Tabela 7: Stopnja brezposelnosti v % v MDNČ in nekaterih državah EU, leto 2000

Država Kriterij	GR	ES	FR	IT	DZ	EG	IL	JO	MA	PS	SY	TN	TR
Moški	7,5	7,9	7,6	8,0	29	5,1	8,4	12,3	13,8	14,4	7,3	15,5	6,6
Moški pod 25 let	21,6	17,4	18,0	27,1	53,4	16,9	17,1	24,4	21,4	19,6	:	:	13,6
Ženske	17,2	16,7	10,9	14,3	29,7	22,7	9,2	21	13	12,3	18,5	16,1	6,3
Ženske pod 25 let	38,2	29,2	22,5	35,0	54,9	59,2	16,8	39,7	16,1	22,9	:	:	12,0

Vir: Eurostat (2005).

poizkušali najti zaposlitev v državah EU, kjer mladih ni, zaslužki pa so znatno višji.

5.3 Razlogi za migracije

Če natančneje pogledamo tabelo 8, ki prikazuje BDP na prebivalca za obravnavane države lahko ugotovimo, da so vrednosti pri MDNČ precej nižje kot v EU-15. Tako BDP na prebivalca v MDNČ ne preseže niti 7000 USD, najvišje je Tunizija. Slovenija naj bi po predvidevanjih v letu 2010 dosegla 18.540 USD. Medtem je BDP na prebivalca v EU-15 najvišji v Luksemburgu z vrtoglavi 60000 USD. Vse države MDNČ skupaj zberejo šele nekaj več kot polovico BDP na prebivalca Luksemburga. Sicer pa se večina držav EU-15 giblje med 25.000 in 30.000 USD.

Tabela 8: BDP na prebivalca v opazovanih državah

Država	BDP na glavo, PPP (USD)		
	1995	2005	2010
DZ	4.620	5.430	5.760
EG	2.780	3.550	3.810
JO	3.730	3.920	4.220
MA	2.960	3.480	3.810
TN	4.680	6.270	6.760
SI	12.190	16.610	18.540
AT	22.590	28.010	29.220
FR	21.000	25.320	26.920
DE	22.040	26.070	27.100
GR	12.790	16.660	18.720
LX	32.780	56.290	61.190

Vir: Femise (2005, 77).

Na podlagi dosedanjih ugotovitev lahko izpeljemo naslednje sklepe. Očitno je torej za MDNČ značilna večja emigracija kot za nove države članice EU. Prihodki v EU-15 so znatno višji kot v obeh obravnavanih območjih, zato je razumljivo pričakovati povečan interes prebivalcev teh regij po migriranju v države z višjimi zaslužki. Očitno je torej tudi, da bo zaradi staranja prebivalstva v EU-15, kot

tudi v EU 25, v prihodnjih letih treba že za potrebe vzdrževanja obstoječe nizke gospodarske rasti v EU uvažati dodatno delovno silo. Kljub temu je porast desnih strank v EU in strah pred brezposelnostjo, s katero se soočamo v EU, popolnoma razumljiv. Morda je padeč referendumov o evropski ustavi v Franciji in na Nizozemskem, ki sta obe ustanoviteljici EU, v juniju 2005, samo še en pokazatelj strahu Evropejcev pred imigranti.

Do sedaj smo s strahom evropskih delavcev lahko do določene mere tudi soglašali, saj so vse naše ugotovitve ta učinek tudi potrjevale. Za končni zaključek pa je le treba podrobneje proučiti strukturno analizo delovne sile v teh državah, da bomo lahko sklepali, ali emigranti iz teh držav sploh predstavljajo konkurenco delovni sili v EU-15, v novih državah članicah EU in s tem tudi v Sloveniji.

5.4 Strukturna analiza delovne sile po državah

Če bi prišlo do množičnih migracij iz novih držav članic EU, še to nujno ne pomeni, da na račun MDNČ in obratno. To je lahko samo v primeru, da so človeški viri v novih državah članicah EU in MDNČ enaki in bodo oboji tekmovali za enaka delovna mesta. Vendar, če pogledamo natančnejšo strukturo trga delovne sile v teh državah, vidimo, da se ti trgi močno razlikujejo.

V tabeli 9 zasledimo, da je večji delež delovne sile v MDNČ še vedno dejaven v kmetijstvu (izjema Izrael in Maroko). Zastopanost v kmetijstvu je v teh državah pri ženskah še znatno višja. Med novimi državami članicami najvišji odstotek zaposlenih v kmetijstvu zasledimo pri Poljski.

V stolpcu industrija je moč opaziti, da so odstotki pri novih državah članicah višji kar zadeva moške, medtem ko je npr. v Maroku skoraj polovica vseh žensk zaposlenih v tej panogi. Slovenija je na tem področju zastopana tudi z

Tabela 9: Razporeditev delovne sile v %, leto 2002

	Moški			ženske		
	Kmetijstvo	Industrija	Storitve	Kmetijstvo	Industrija	Storitve
CZ	6	50	44	3	28	68
EE	10	42	48	4	23	73
HU	9	42	49	4	26	71
SK	8	48	44	4	27	71
PO	19	40	40	19	18	63
SI	10	46	43	10	29	61
DZ*	18	38	45	57	7	36
EG*	27	25	48	39	7	54
IL	3	34	62	1	12	87
MA*	4	33	63	3	46	51
TR*	24	28	48	56	15	29

Vir: The World Bank, World Development Indicators (2005).

* podatek za leto 1999

Tabela 10: Stopnja pismenosti (prebivalci nad 15 let) v MDNČ in nekaterih novih državah članicah EU v %, leto 2003

Država Leto	DZ	EG	JO	LB	MA	TN	TR	CZ	EE	LV	PO	SI
2003	70	57,7	91,3	87,4	51,7	74,2	86,5	99,9	99,8	99,8	99,8	99,7

Vir: CIA, The World Factbook (2004).

relativno visokim odstotkom, saj je skoraj 30 odstotkov aktivnih žensk zaposlenih v industriji.

Ugotavljamo, da je več moških zaposlenih v sektorju storitev v MDNČ kot v novih državah članicah EU. Slovenija je s 43 odstotki zaposlenih moških na spodnji meji, saj se ta odstotek pri večini novih državah članicah giblje od 43 do 49 odstotkov. Je pa v tej panogi pri ženskah opazna velika razlika. Le-te so zastopane v znatno višjem odstotku pri novih državah članicah EU kot v MDNČ. Očitno je torej, da je v novih državah članicah EU v sekundarnem sektorju še vedno zaposlen dober delež moških, medtem ko je tranzicija v terciarni sektor pri ženskah že v veliki meri opravljena. V MDNČ je situacija skoraj obratna, saj so ženske v terciarnem sektorju zastopane zelo minorno. Tako npr. pri Turčiji ta odstotek ne preseže niti 30 odstotkov, v Alžiriji znaša samo 36 odstotkov, v Maroku in Egiptu pa nekaj nad 50 odstotkov.

Zakaj je ravno v sektorju storitev, ki je značilen kot sektor z veliko dodano vrednostjo, in v razvitih državah tudi vse močnejše zastopan, pri MDNČ opazna tako majhna zastopanost žensk, bomo poskusili pojasniti v nadaljevanju. Zagotovo je slednje močno povezano tako s stopnjo (ne)pismenosti, ki je v teh državah še zlasti pri ženskah problematična, kot tudi z vero in tradicijo. Medtem ko je stopnja pismenosti pri novih državah članicah EU skoraj 100-odstotna, pa je v MDNČ znatno nižja. Še več, stopnja pismenosti v Maroku in Egiptu, ki sta obe gosti poseljeni državi in močno odvisni od denarnih nakazil iz tujine, ki jih emigranti pošiljajo nazaj v domovino, ne presega niti 58 odstotkov.⁵

6 Sklep

Prva teza, ki smo jo v raziskavi poizkušali potrditi, je bila vezana na trgovino. S pomočjo indeksov FK smo dokazali, da ob potencialni vzpostavitvi EMPTO v letu 2010 izvoz iz MDNČ ne bo ogrožal izvoza Slovenije v EU. Iz naših ugotovitev je namreč razvidno, da je izvoz iz MDNČ v EU drugačen, kot je iz Slovenije.

Nadalje so izračuni pokazali, da se je priliv TNI iz EU-15 v zadnjih desetih letih povečeval tako v MDNČ, kot tudi v Slovenijo. Torej ni mogoče trditi, da bi EU zaradi svoje širitve več investirala v nove članice in kavzalno zaradi tega manj v MDNČ. Še več, v opazovanem obdobju zadnjih desetih let, ko so bile nove države članice absolutna prioriteta EU, in se je obenem odvijala privatizacija v teh državah, so vhodne TNI iz EU-15 rasle tudi v MDNČ. Regiji se torej z vidika absorbiranja TNI iz EU-15 ne izključujeta in pri tem ne gre za obratno sorazmerno odvisnost. Zatorej lahko

upravičeno predvidevamo, da tudi v nasprotnem primeru, ko bo prišlo do vzpostavitve EMP, nove države članice EU in še zlasti Slovenija ne bodo utrpeli zmanjšanja priliva TNI iz EU-15, zaradi morebitnega povečanega investiranja v MDNČ, kot nove prioritete regije.

Delovna sila v državah MDNČ je prav tako v veliki meri drugačna, kot v novih državah članicah in še zlasti v Sloveniji. Ne nazadnje že samo dejstvo, da je v nekaterih MDNČ stopnja pismenosti samo 50-odstotna, pove veliko. Če k temu dodamo še ugotovitev, da so to ravno tiste države, ki so od emigrantov najbolj odvisne, lahko sklenemo, da emigranti iz MDNČ v veliki meri ne predstavljajo neposredne konkurence slovenskim emigrantom na trgu EU.

Sklenemo lahko, da učinki barcelonskega procesa na majhno in odprto državo, kot je Slovenija, z vidika zunanje trgovine in pretoka oseb, niso negativni. Še več, EMP zaradi zgodovinske umeščenosti Slovenije v regijo, relativno dobrih odnosov, odsotnosti konfliktov, poznavanje regije, relativne bližine, nizkih transportnih stroškov po Mediteranu ter močnega gospodarskega sodelovanja med MDNČ in nekdanjo SFRJ, lahko predstavlja tudi pozitivno priložnost za slovensko gospodarstvo.

Viri

1. CIA (2004). *The World Fact Book*. [Online] Dostopno: <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/index.html>.
2. European Commission (2005). *Eurostat*. [Online] Dostopno: http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL.
3. Femise (2005). *The Euro-Mediterranean Partnership, 10 years after Barcelona*. Institut de la Mediterranee.
4. Huntington, Samuel (1998). *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog pokretka*. Zagreb: Izvori.
5. IMF (2004). *Balance of Payments Yearbook*. [Online] Dostopno: <http://www.imf.org/external/np/sta/bop/bop.htm>.
6. Justinek, Gorazd (2005). *Čez pet let bo v Evropi rodnost manjša od smrtnosti*. [Online] Dostopno: <http://www.finance-on.net/show.php?id=119392>.
7. Justinek, Gorazd (2005a). *Vplivi in učinki implementacije barcelonskega procesa na gospodarstvo Slovenije. Magistrsko delo*. Maribor: EPF.
8. OECD (2005). *OECD Statistics Portal*. [Online] Dostopno: http://www.oecd.org/statsportal/0,2639,en_2825_293564_1_1_1_1_1,00.html.
9. The World Bank (2005). *World Development Indicators*. [Online] Dostopno: <http://devdata.worldbank.org/wdi2005/index2.htm>.
10. United Nations Statistics Division (2005). *UN ComTrade*. [Online] Dostopno: <http://unstats.un.org/unsd/comtrade/>.

⁵ Po podatkih Balance of Payments Yearbook (IMF) so vrednosti denarnih nakazil iz tujine v odstotkih BDP za leto 2001 pri nekaterih MDNČ znašale: Jordanija 7,7; Maroko 2,5; Tunizija 1,3; Egipt 0,97.